

Sprawozdanie z Międzynarodowej Konferencji „Matters of Journalism: Understanding Professional Challenges and Dilemmas”, Gdańsk, 14–15 września 2012 roku

Alicja Jaskiernia, Dominika Wiśniewska

Międzynarodowa Konferencja „Matters of Journalism: Understanding Professional Challenges and Dilemmas” była kolejną z cyklu konferencji organizowanych przez Polskie Towarzystwo Komunikacji Społecznej. Tym razem badacze mediów spotkali się w Gdańsku, gdzie przez dwa dni dyskutowali nad wyzwaniami, jakie przed dziennikarstwem na całym świecie stawiają nowe technologie oraz nowe zachowania audytoriów, uwarunkowane zmianami społecznymi i kulturowymi oraz powszechną – większą niż kiedykolwiek – dostępnością mediów. W zaplanowanych przez organizatorów sześciu sesjach plenarnych oraz piętnastu panelach wzięło udział blisko 90 uczestników, w tym ponad połowę stanowili akademicy z ośrodków zagranicznych. Konferencja rozpoczęła się od wręczenia przez Prezesa Towarzystwa prof. Bogusławę Dobek-Ostrowską tytułu Honorowego Członka PTKS prof. Wiktorowi Peplińskiemu, zasłużonemu badaczowi mediów z Uniwersytetu Gdańskiego.

Sesję plenarną otwierał wykład inauguracyjny prof. Petera Grossa z Uniwersytetu Tennessee w Stanach Zjednoczonych pt. *The Limits of Transformation: Eastern European Media's „Integration” Into What?* Wskazał w nim między innymi, że obecnie jesteśmy świadkami odchodzenia od przyjętego uniwersalnego ideału etyki dziennikarskiej. Zarazem twierdzenie o jednej, wspólnej wizji profesjonalizmu dziennikarskiego nigdy nie zostało po-

twierdzone, ponieważ rozwój zarówno mediów, jak i poszczególnych społeczeństw przebiega indywidualnie i nawet w przypadku starożytności nie można mówić o jednym modelu transformacji. Czynnikiem kluczowym obecnych przemian będzie w najbliższej przyszłości – zdaniem profesora – dominacja nowych technologii. To one stanowią najsilniejszy akcelerator zmian w systemie medialnym, „demokratyzują media“, zapewniają lepszą dostępność do coraz większej zawartości, ale też zawierają elementy destrukcji, jak łatwość manipulacji informacją, przenikania treści propagandowych do zawartości mediów, zwiększania się poziomu demagogii i chaosu informacyjnego. Dziennikarze nie są już jedynymi *gatekeeperami*, a aspirująca do dziennikarstwa blogosfera „psuje“ jakościowe dziennikarstwo i jest niebezpieczna dla jego profesjonalizmu.

Kontynuacją rozważań nad rozwojem profesjonalizmu zawodowego dziennikarstwa był wykład prof. Owena V. Johnsona z Uniwersytetu w Indianie (USA) pt. *Changing Concepts of Journalistic Professionalism: Implications East and West*, w którym przedstawił etapy rozwoju profesjonalizmu dziennikarskiego i kodeksów etyki dziennikarskiej. Wskazał on procesy, które mają wpływ na decyzje i wybory dziennikarzy oraz oczekiwania współczesnych odbiorców wobec dziennikarstwa. Podkreślał, podobnie jak jego przedmówca, iż w przypadku zawodu dziennikarza nie ma jednego, uniwersal-

nego scenariusza rozwoju kariery. Po II wojnie światowej istniały różne drogi, którymi podążali dziennikarze – zarówno w krajach Zachodu, jak i Wschodu. Podobnie różne były modele dziennikarstwa w krajach za „żelazną kurtyną”. Prof. Johnson poruszył również ważny element, dotyczący warunków rozwoju profesjonalizmu dziennikarskiego, jakim są oczekiwania opinii publicznej. Jego zdaniem stały się one kluczowym zagadnieniem w dyskusji nad współczesnym profesjonalizmem dziennikarskim. Głównym wyzwaniem dla dziennikarstwa jest fakt, że dziennikarze często sami stają się celebrytami lub dzielą profesję dziennikarską z uprawianiem innego zawodu. Zdaniem uczonego dziennikarze obecnie mają problemy z identyfikacją, a samo dziennikarstwo jest osłabiane poprzez dylematy, kto jest dziennikarzem. Telewizyjni celebryci, blogerzy, *free-lancerzy* stanowią różne oblicza zawodu dziennikarza, ale jego fundamentalna zasada pozostaje nadal niezmienna – jest nią autonomia dziennikarska oparta na dwóch podstawowych cechach: niezależności i odwadze. Nowym wyzwaniem w epoce cyfrowej jest oczywiście dziennikarstwo internetowe (*on-line journalism*), którego sytuacja w krajach po transformacji ustrojowej, zdaniem mówcy, przypomina dziennikarstwo tuż po upadku „żelaznej kurtyny”.

Inną perspektywę rozważań nad problemem profesjonalizmu zaprezentował prof. Ramón Salaverría z Uniwersytetu Navarra (Hiszpania). W referacie *Media Convergence Revisited: Understanding the Multi-level Impact of Digital Technologies in News Organizations* przedstawił dorobek hiszpańskich badaczy nad procesem konwergencji mediów, otwierający nowe pola badawcze: krzyżowe (*cross-media*) i wielopłaszczyznowe (*multi-platform*).

Prof. Wayne Wanta w referacie pt. *Putting Second-Level Agenda-Setting Theory in Context: President Obama and the Muslim Religion* wskazał zasadniczy problem pojawiający się

w trakcie badań nad zawartością mediów, jaki stanowi agenda medialna (*agenda setting*). Jego zdaniem badacze zajmujący się tym obszarem często stają przed istotną kwestią gradacji tematów. Często okazuje się bowiem, że tematy, którymi żywią się media, są zbliżone, a zatem wiedza o realiach danego kraju musi stać się punktem wyjścia do wszystkich badań. Prof. Wanta stwierdził, że konieczne staje się podejście badawcze, w którym analizuje się atrybuty przypisywane podmiotowi informacji (*agenda of attributes*), podczas gdy tradycyjne badania obejmowały analizę porządku tematów podejmowanej przez media (*agenda of issues*). Aby lepiej opisać tę metodę badawczą, uczonego przedstawił wyniki badania dotyczącego przedstawiania prezydenta Obamy w kontekście związków z islamem.

Drugi z paneli pierwszego dnia konferencji rozpoczął referat prof. Walerego Pisarka *Journalism in Central and Eastern Europe*, przedstawiający wpływ mediów na rozwój społeczeństw oraz utrzymanie ich tożsamości narodowej – od lat 60. po lata współczesne. Kluczowe, zdaniem profesora, będą odpowiedzi na pytania: Kto kieruje mediami? Skąd pochodzą środki, z których finansowane są media? Jakie potrzeby media realizują? Profesor odniósł się także do dorobku Organizacji Narodów Zjednoczonych i UNESCO w prowadzeniu międzynarodowych badań porównawczych w dziedzinie mediów.

Perspektywę historyczną przyjęła również kolejna referentka – prof. Aukse Balčytienė z Uniwersytetu Witolda Wielkiego w Kownie (Litwa). W referacie pt. *On Parallelisms and Controversies in Central and Eastern Europe: Rediscovering the True Value of Professional Journalism* przedstawiła obraz transformacji, jakim podlegają – od początku lat 90. do dzisiaj – media całej Europy. Wśród obszarów problemowych wyróżniła kilka istotnych, takich jak: ekonomiczne problemy sektora, fragmentacja audytoriów i związane z tym odchodzenie od

„wielkich mediów“, komercjalizacja treści, upadek dziennikarstwa śledczego, niepewna sytuacja nadawców publicznych. Prof. Balčytienė podkreśliła, że żyjemy w okresie zmian, które przyniosły m.in. erozję poczucia „dobra wspólnego“, nawet w dojrzałych demokracjach, które od dawna osiągają swoje cele w drodze konsensusu. Społeczeństwa transformacji, czyli krajów Europy Środkowo-Wschodniej, mogą zaś stać się swoistym laboratorium, gdzie testowane są wszystkie współczesne dylematy i kontrowersje. Nowe demokracje i działające w nich media i dziennikarstwo są bowiem bardziej narażone na konsekwencje związane z rozwojem. Zdaniem referentki, podobieństwa w systemach medialnych w krajach tego regionu skupiają się wokół istotnych kwestii: polityzacji społeczeństw (jako wyraz „ucieczki od komunizmu”), instrumentalizacji mediów, widocznego interesu politycznego w obszarze stanowienia prawa, co przekłada się na prawo medialne.

Narodowy wymiar badań nad profesjonalizmem dziennikarskim przedstawił także Jaromír Volek z Uniwersytetu Masaryka w Brnie (Czechy). W referacie pt. *Choosing Journalism: Expectations and Professional Motivations of Czech Students* omówił wyniki badań motywacji czeskich studentów dziennikarstwa dotyczących wyboru zawodu i oczekiwań z nim związanych. W konkluzjach referent stwierdził, że wyraźnie widoczne jest osłabienie ambicji zawodowych studentów. Wpływ na to może mieć zarówno wiedza na temat zawodu zdobyta w czasie nauki akademickiej, jak i doświadczenia zgromadzone w trakcie pracy zawodowej, co świadczy o realizmie młodych ludzi w podejściu do zawodu dziennikarza.

Ostatni panel pierwszego dnia konferencji był poświęcony wynikom międzynarodowych badań porównawczych. Jako pierwsi wyniki badań pierwszego etapu międzynarodowego projektu badawczego przedstawili zajmujący się profesjonalizmem dziennikarskim w Pol-

sce, Szwecji i Rosji – prof. Gunnar Nygren (Szwecja), prof. Bogusława Dobek-Ostrowska (Polska), Maria Anikina (Rosja) i Jöran Hök (Szwecja). Przyniosły one dość zaskakującą obserwację, że pomimo różnic wynikających z sytuacji omawianych krajów, ich historii i tradycji dziennikarskich, można dostrzec wiele podobieństw między postrzeganiem zawodu przez dziennikarzy pochodzących z badanych krajów. Główną motywacją dla przyszłych dziennikarzy stanowi pragnienie osobistego rozwoju, następnie chęć wpływania na rzeczywistość społeczną oraz – w przypadku Polski i Rosji – także perspektywa polepszenia sytuacji życiowej. Jelena Degterewa z Rosji uzupełniła wyniki badań o własne studium, w którym analizowała rosyjski portal społecznościowy „Live Journal”. W sesji „Media Accountability and Transparency (MediaAcT)” referenci zaprezentowali wyniki europejskiego projektu badawczego, w którym dokonano analizy sytuacji w Estonii, Polsce, Włoszech i Holandii pod kątem odpowiedzialności i transparentności mediów. Konkluzje wynikające z tego badania były podobne jak w przypadku badania polsko-rosyjsko-szwedzkiego – sytuacja mediów i dziennikarzy w porównywanych krajach nie różni się tak bardzo, jak moglibyśmy oczekiwać, biorąc pod uwagę odmiennosc tradycji i sytuacji obecnej dziennikarstwa w społeczeństwach tych krajów.

W drugim dniu konferencji, w trakcie czterech sesji, odbyło się piętnaście równoległych paneli tematycznych, których głównymi obszarami analizy były: etyka i standardy dziennikarstwa, profesjonalizm dziennikarski, modele dziennikarstwa, nowy model biznesowy w mediach, specyfika dziennikarstwa internetowego, lokalnego i obywatelskiego oraz relacje między dziennikarstwem a polityką. Referenci prezentowali zarówno teoretyczne modele, jak i praktyczne aspekty zawodu dziennikarza z różnych rodzajów mediów na całym świecie. Analizowano współczesne problemy

towarzyszące ich pracy zawodowej, zarówno na poziomie lokalnym, jak i ponadnarodowym. Badacze prezentowali także analizy praktycznych doświadczeń dziennikarskich z różnych krajów, w tym z Bułgarii, Hiszpanii, Rumunii, Słowacji, Mołdawii, Estonii, Polski, Portugalii, Rosji, Ukrainy (oddzielny panel) oraz państw Skandynawii, Ameryki Łacińskiej i Stanów Zjednoczonych. Co należy podkreślić, zdecydowana większość wystąpień zawierała wyniki nowych badań empirycznych lub aktualnych raportów.

Podsumowanie dwu dni stanowiły wystąpienia badaczy Europejskiego Obserwatorium Dziennikarskiego (European Journalism Observatory), zajmujących się zagadnieniami z zakresu międzynarodowych studiów porównawczych. Przedstawione wyniki zawierały

konkluzje dotyczące wytycznych na temat przyszłości badań nad etyką dziennikarską oraz edukacji zawodowej dziennikarzy w Europie. Zdaniem prof. Thomasa Hanitzscha (Ludwig-Maximilians-Universität, Monachium), konieczna jest dalsza współpraca międzynarodowa uczonych w obszarze badań nad mediami w ramach istniejących stowarzyszeń oraz uczelni. Konferencje PTKS, członka wielu prestiżowych organizacji międzynarodowych (m.in. International Association for Media and Communication Research – IAMCR, International Communication Association – ICA, European Communication Research and Education Association – ECREA), są tego najlepszym przykładem oraz szansą na dalsze zacieśnianie więzi polskich badaczy mediów ze środowiskiem międzynarodowym.